Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Ranta-Tyrkkö, Satu; Mäntysaari, Mikko

Title: Epilogi

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Ranta-Tyrkkö, S., & Mäntysaari, M. (2017). Epilogi. In R. Enroos, M. Mäntysaari, & S. Ranta-Tyrkkö (Eds.), Mielekäs tutkimus : näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin (pp. 243-248). Tampere University Press. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0606-9

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Epilogi

Satu Ranta-Tyrkkö & Mikko Mäntysaari

Mitä sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä voi kirjamme pohjalta sanoa? Haluamme lopuksi kiinnittää huomiota sosiaalityön ja sen tutkimuksen missioiden vahvistamisen ja uudelleenmäärittelyn tarpeeseen.

Kokemuksemme kirjan toimitustyöstä on, että sosiaalityön (tutkimuksen) mielekkyys on missio(i)ta helpommin tavoitettavissa ja keskusteltavissa oleva ilmiö. Missio ja mielekkyys liittyvät vahvasti toisiinsa, ja niillä on sekä yhteiskunnallinen että henkilökohtainen tasonsa. Niin käytännön sosiaalityötä, kuin sosiaalityön tutkimusta tehdään usein ennen muuta siksi, että työhön kietoutuu henkilökohtaisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeitä arvoja ja pyrkimyksiä. Monet tässä kirjassa olevat artikkelit kuitenkin todistavat, että mielekäs ja mission mukainen toiminta tai edes mahdollisuus tällaiseen toimintaan ei ole sosiaalityössä tai sen tutkimuksessa aina itsestäänselvyys. Monien työhön kohdistuvien paineiden ja ristivetojen keskellä työn mielekkyydestä kiinni pitäminen vaikuttaisi ajassamme vaativan yhtäältä erityistä herkkyyttä ja toisaalta jääräpäisyyttä ja terästäytymistä. Useissa kirjamme artikkeleista kuvataan, miten sosiaalityötä tekevät ja tutkivat joutuvat yhä uudestaan tarkistamaan lähestymistapojaan ja puolustamaan toimintansa oikeutusta. Suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen kehittämisen sijaan työtä määrittävät hallinnolliset ja poliittiset ratkaisut näyttäytyvät usein varsin sattumanvaraisilta. Lisäksi perustelluillakin valinnoilla voi olla ei-toivottuja vaikutuksia, ja eri aikoina erilaiset näkökulmat ja asiat painottuvat toisten kustannuksella.

Tässä ajassa yleinen kokemus niin sosiaalialalla kuin yliopistoissakin on, että työ kärsii sen mielekkyyden kannalta kyseenalaisista tai toisarvoisista (näennäis)tehokkuuden vaateista ja tavoista mitata tulosta. Vaikka resurssien järkevä ja läpinäkyvä käyttö, sekä resurssien käytön valvonta, on sosiaalityön hengen ja tavoitteiden mukaista, nykyiset mielekkyyden ongelmat kilpistyvät

kysymyksiin siitä, mikä on lopulta tehokasta ja järkevää ja siihen, minkälaiset ihanteet ja ymmärrys maailmasta ja ihmisestä taustalla vaikuttavat. Tällä hetkellä liukuhihnamaisen tuloskeskeisen tehokkuuden vaade ohjaa tutkijatyötä ja -mielikuvitusta henkilökohtaisen akateemisen yrittäjyyden (julkaisut, rahoitushakemukset) suuntaan laajemman kollegiaalisuuden, opetukseen panostamisen ja aktiivisen tutkijakansalaisuuden sijaan. Käytännön sosiaalityössä ei puolestaan ole tavatonta, että aikaansaannoksia mitataan esimerkiksi päivän mittaan tavattujen asiakkaiden määrän, ei työn sisällöllisten saavutusten mukaan. Pidemmän päälle vaara numeraalisen tehokkuuden ihantein trimmatuissa organisaatioissa on, että sosiaalityöstä karsiutuu humanismi ja alan eettinen ja poliittinen mielikuvitus kuihtuu tai kuolee.

Entä mitä kuuluu sosiaalityön perinteisenä ytimenä tai missiona pidetyille köyhien, syrjäytettyjen ja haavoittuvissa asemissa olevien ihmisten rinnalle asettumiselle, suojelulle ja heidän voimavarojensa lisäämiselle, parempien yhdyskuntien rakentamiselle (Jane Addamsin missiot), ihmisoikeuksien edistämiselle (Staub-Bernasconi 2008; Ranta-Tyrkkö 2016) ja radikaaleimmissa visioissa jopa vallankumoukseen osallistumiselle? Pelkäämme, ettei kovinkaan hyvää. Vaikka sosiaalityön ydinmissio periaatteessa tiedetään ja siihen vedotaan, sen toteutus jää välillä sanahelinäksi.

Tulkitaan sosiaalityön perinteistä missiota miten tahansa, se on väistämättä poliittinen, yhteiskuntien valtasuhteita ja rakenteita kyseenalaistava. Koska sosiaalityö on useimmissa maissa riippuvaista valtion rahoituksesta tai vähintäänkin hyväksynnästä, vallitseviin oloihin mukautuva työote on sosiaalityön valtavirtaa. Vastaavasti poliittisempi, olevia oloja muuttamaan pyrkivä työ on jäänyt varsin marginaaliseksi, sillä se ei yleensä ole valtioiden intressissä. Lisäksi repressiivisen hallinnon tai vahvojen taloudellisten intressien vastustaminen voi tänäkin päivänä olla hengenvaarallista. Esimerkiksi Latinanaista Amerikkaa pidetään yleisesti vaarallisena paikkana ihmisoikeus- ja ympäristöaktivisteille, mutta lievempiä ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu myös Suomessa. Ihmisoikeusliiton (2017) mukaan puutteita on muun muassa oikeudessa terveyteen ja toimeentuloon, transihmisten kohtelussa, vanhusten hoivassa ja rasismin torjunnassa.

Ei siis ihme, että sosiaalityön köyhien aseman puolustamiseen liittyvän mission toteutumista on vahvastikin epäilty. Esimerkiksi suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen ja koulutuksen pioneeri Marjatta Eskola pohti Sosiaalityön vuosikirjassa (1991) kriittisesti sitä, että asiakkaiden tarpeiden ja sosiaalityön tavoitteiden välinen yhteys näyttää jossakin vaiheessa katkenneen. Seurauksena on ollut, että Mary Richmondin ja hänen aikalaistensa *case workista* eli tapauskohtaisesta, yksilön, perheen tai yhteisön sosiaalisen tilanteen kartoitukseen perustuvasta työotteesta on vastoin Richmondin tarkoitusta (Fjeldheim ym. 2015) kehittynyt korostetun yksilökeskeisen työskentelyn suuntaus, jossa yksilön ominaisuudet ja niihin kohdistuvat vaikuttamispyrkimykset sivuuttavat sosiaaliseen tilanteeseen liittyvät tekijät. Samankaltaista arvostelua ovat Yhdysvalloissa esittäneet esimerkiksi Specht ja Courtney (1995), jotka kritisoivat sosiaalityötä missionsa menettämisestä. Yhdysvalloissa sosiaalityön maisterikoulutuksen hankkineet päätyvät yhä useammin terapeuttisiin tehtäviin ja alkuperäinen yhteisöjen toimivuuteen ja köyhien ihmisten auttamiseen paneutuminen jää sivuun. Spechtin ja Courtneyn teoksella ei sen julkaisuhetkellä ollut juurikaan yhtymäkohtia Suomen tilanteeseen, mutta viime vuosien kehitys pakottaa kysymään, onko missio tässä mielessä katoamassa meilläkin. Esimerkiksi aikuissosiaalityön kehitysnäkymänä näytti olleen jo ennen toimeentulotuen siirtoa Kelan vastuulle, että eniten apua tarvitsevat asiakkaat eivät sitä helpoiten saa (Mäntysaari 2006).

On tietysti monia syitä siihen, miksi mission kirkkaana pitämisen ja työn mielekkyyden säilyttämiseksi pitää sosiaalityössä ja sen tutkimuksessa olla alati valppaana. Nykyisin jatkuva kiire tai tehokkuusajattelu syö työn iloa ja jättää niukasti tilaa arvojen ja käytäntöjen sekä niitä koskevien mahdollisten ristiriitojen puntaroinnille. Sosiaalialaa leimaa myös huoli työntekijäkunnan uupumisesta, loppuun palamisesta ja kyynistymisestä, eikä asetelma ole vieras tutkimuslaitoksissakaan. Huolena on verraten laajasti jaettu kokemus siitä, että työssä ei ole kaikki kohdallaan. Tällöin on vaikea keskittyä olennaiseen ja kohdata palvelujen käyttäjiä, alan opiskelijoita ja yhteistyökumppaneita sillä tavalla kuin haluaisi: laajemmin ajateltuna pitää kiinni itselle tärkeistä ihanteista työssä. Tilanteeseen ei ole helppoja ratkaisuja, sillä sosiaalityölle, ja miksei tutkimuksellekin, on tyypillistä tasapainoilu monenlaisten lojaliteettien ja

valtasuhteiden välillä työn rahoittajista sen kohteisiin. Sosiaalityössä perinteinen tuen ja kontrollin dilemma eli se, että suhteessa palvelujen käyttäjiin sosiaalityöntekijöillä on yleensä (vaikkei aina) enemmän valtaa, tuo mukanaan paitsi eettisen harkinnan velvoitteen ja mahdollisen nilkin roolin (Eräsaari 1990), myös monen positiiviseksi kokeman mahdollisuuden vaikuttaa asioihin.

Näyttää siltä, että sinnikkään, monissa artikkeleissa kuvatun alan sisäisen kehittämistyön lisäksi työn mielekkyyden ongelmiin haetaan tällä erää ratkaisuja niin järjestelmien logiikan sisältä, kuin niiden ulkopuolelta. Ensimmäistä edustaa jatkuva pyrkimys viilata työprosesseja tehokkaammiksi organisaatiouudistuksin, jotta aikaa jäisi olennaiseen, sekä enenevä panostus työntekijöiden työhyvinvointiin. Vastaavasti sosiaalityöntekijäkunta on kehittynyt taitavaksi tarkkailemaan omaa jaksamistaan ja pitämään eron työn ja vapaa-ajan välillä. Toista, systeemiä ja erityisesti neoliberaalin managarialistisen hallinnan käytänteitä kritisoivaa näkökulmaa edustaa viime vuosina vahvistunut poliittisesti radikaalimpaa sosiaalityötä ajava linja. Siinä lähtökohtana on, että vallitseviin oloihin ei tarvitse loputtomasti sopeutua, vaan sosiaalityötä voi ajatella ja tehdä myös toisin. Esimerkiksi Britanniassa toimivan Social Work Action Networkin (SWAN) yksi tunnuslause on jo vuosia ollut "*another social work is possible*", toisenlainen sosiaalityö on mahdollista. SWAN:in toiminnan kantavia periaatteita ovat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen yhdessä kansalaisten ja palvelujen käyttäjien kanssa, neoliberaalin managerialistisen hallinnan vastustaminen ja sosiaalityön yhteisöllisyyden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden vahvistaminen (esim. SWAN 2009). Yhtä lailla tärkeitä ovat toivon ja solidaarisuuden vaaliminen, varsinkin kun kriittiset, alansa mission vakavasti ottavat työntekijät voivat toisinaan huomata olevansa entisiä työntekijöitä ja muunkin kuin moraalisen tuen tarpeessa.

Sosiaalityön missio ja toivo liittyvät toisiinsa. Sosiaalityö ammatillisena auttamisena on – tai ainakin sen tulisi olla – toivoa rakentava ja kannatteleva ammatti. Jos toivo katoaa, katoaa mielekkyyskin. Samalla on hyvä muistaa, että sosiaalityönkään missio ei ole vain sosiaalityön tekijöiden ja tutkijoiden omaisuutta, joskin heillä on joskus muita aloja enemmän tilaa ja perinteitä perustella toimintaansa missionsa kautta. Vastaavasti on hyvä toistuvasti

kysyä, missä määrin sosiaalityö ja sen tutkimus ovat linjassa missiossa tiivistyvien tavoitteiden kanssa. Tutkitaanko Suomessa esimerkiksi köyhyyttä tai pitkäaikaistyöttömyyttä likimainkaan riittävästi suhteessa ongelman yhteiskunnalliseen mittaluokkaan? Onko alalla mukavuusalueita, joissa viipyillään, vaikka ei enää välttämättä samassa määrin tarvitsisi, ja toisaalta alueita, joille ei mennä ja asioita joihin ei tartuta, vaikka pitäisi? Entä jos ongelmatonta lähestymistapaa ei ole? Tarja Pösö (esim. 2006) on toistuvasti korostanut, että joskus nimenomaan mission näkökulmasta perusteltu, esimerkiksi erityisen haavoittuvassa asemassa olevien, vahvasti kontrolloitujen ja voimakkaan vallankäytön kohteena olevien lasten tutkiminen voi samalla olla yleisillä tutkimuseettisillä kriteereillä riskialtista ja kyseenalaista. Kirjamme henki on, että mielekkyyden ja mission puolesta on otettava joskus myös riskejä, ja että keskustelu mielekkyydestä ja missiosta on edelleen ajankohtaista ja tärkeää. Toivomme keskustelun jatkuvan.

Kirjallisuus

Eräsaari, Leena (1990) *Nilkin naamio*. Sosiaaliraportti. Helsinki: Tutkijaliitto.

Eskola, Marjatta (1981) Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Teoksessa Urpo Kuotola, Marjatta Eskola, Briitta Koskiaho, Hanne Laitinen, Armas Nieminen, Georg Walls & Pentti Kolari (toim.) *Sosiaalihuollon näköaloja*. Tampere: Finnpublishers – Tampereen yliopisto, 23–52.

Eskola, Marjatta (1991) Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä. Teoksessa *Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991*. Sosiaalityöntekijäin liitto ry. Helsinki: VAPK kustannus, 54–75.

Fjeldheim, Siri & Levin, Irene & Engebretsen, Elvind (2015) The theoretical foundation of social case work. *Nordic Social Work Research* 5(Supplement 1), 42–55.

Ihmisoikeusliitto (2017) Comment to the 12th Periodic Report on the implementation of the Revised European Social charter, Submitted by the Government of Finland. Submission to the European Committee of Social Rights. Finnish League of Human Rights – Ihmisoikeusliitto ry & Finnish Society of Social Rights – Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry. 31.3.2017. <ttps://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2017/04/European-Social-Charter-NGO-report-Finland-3-4-2017.pdf> (luettu 20.10.2017).

Mäntysaari, Mikko (2006) Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 115–132.

Pösö, Tarja (2006) Kun paikka menee tutkijaan. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes, 118–135.

Ranta-Tyrkkö, Satu (2016) Ihmisoikeudet ja sosiaalityö globaalien kriisien maailmassa. Teoksessa Maija Jäppinen, Anna Metteri, Pirkko-Liisa Rauhala & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016. Tallinna: UNIpress, 273–300.

Specht, Harry & Courtney, Mark E. (1995) *Unfaithful angels: How social work has abandoned its mission*. New York: Free Press.

Staub-Bernasconi, Silvia (2008) Human Rights – Facing Dilemmatas between Universalism and Pluralism or Contextualism. Esitelmä (keynote) 34th Biannual Congress of the International Association of Schools of Social Work Education and Practice -konferenssissa Durbanissa Etelä-Afrikassa 19.–23.7.2008.

SWAN (2009) The Social Work Action Network Constitution. http://socialworkfuture.org/who-we-are/co (luettu 15.10.2017).